

URTX

BARALLES ENTRE GRUPS DE
NENS I ENTRE COLLES DE JOVES.
EXONENTS SIGNIFICATIUS
D'UNES TRADICIONS RITUALS
(SEGLES XVIII-XX)

Joaquim Capdevila Capdevila

BARALLES ENTRE GRUPS DE NENS I ENTRE COLLES DE JOVES. EXPONENTS SIGNIFICATIUS D'UNES TRADICIONS RITUALS (SEGLES XVIII-XX)¹

**Joaquim
Capdevila
Capdevila**
Professor de la
Universitat de Lleida

Abstract

Este artículo ofrece un conjunto de casos significativos de enfrentamientos entre grupos de jóvenes y entre grupos de niños. Estos comprenden un periodo de tiempo que va de finales del s. XVIII a mediados del s. XX, y el marco geográfico donde acecen es el LLano de Lérida. Antes de aportar los ejemplos concretos, establecemos una causalidad de estas peleas, distinguiendo cinco factores: el *sentimiento de pueblo*, y el *sentimiento de tierra* que subyace en aquél; los prejuicios y los estereotipos aversivos de unos pueblos para con otros; la naturaleza ritual de estas prácticas ligada al paso de la edad; las disputas entre vecindarios por bienes en conflicto; y la eficaz gestión del conocimiento en las sociedades agrarias premodernas. A continuación, diferenciamos tres marcos festivos que han alentado estas riñas: el carnaval, las romerías y las fiestas mayores y aducimos ejemplos diacrónicos para cada uno de los *escenarios*. Destacamos tres casos: la pelea entre chicos de pueblos distintos de regreso de la fiesta mayor de Arbeca (1796), la contienda entre jóvenes de distintos lugares entorno a la romería a Sant Bonifaci (1803) y el enfrentamiento entre dos grupos de jóvenes de Arbeca (1816).

This article presents a collection of significant cases of confrontation between gangs of young people and bands of children. These confrontations took place in the plain of Lleida between the end of the 18th and the mid 20th centuries. Before presenting the particular examples, we establish a causality of these fights by distinguishing five factors: the feeling of people and the feeling of land, which underlies the former; the adverse prejudices and stereotypes of some villages about others; the ritual nature of these practices linked to the coming of age; the quarrels between neighbourhoods for disputed property; and the efficient management of knowledge in the pre-modern agrarian societies. Then, we distinguish three festive frameworks that encouraged these fights: Carnival, religious processions and local festivals and we give some diachronic examples of each celebration. We highlight three cases: the fight between boys from different villages when returning from the Arbeca festival (1796), the conflict between young people from different villages in the Saint Bonifaci procession (1803) and the confrontation between two bands of young people from Arbeca (1816).

Paraules clau

Baralles entre grups de nens i entre colles de joves; societats rurals tradicionals i bases del coneixement; rivalitats i disputes interlocals; rituals de passatge; romeries; festes majors; Pla de Lleida; segles XVIII-XX.

1. Bases cognitives i materials de les baralles

Molts de nosaltres encara hem sentit contar de pares i padrins les baralles entre colles de nens i xicots d'un mateix poble, i especialment de pobles veïns. Aquests fets, que ha guardat la memòria oral de manera més ge-

nèrica o més precisa segons la seva ubicació temporal, fan referència sobretot a enfrontaments en el marc d'aplecs a santuaris, d'anades a festes majors, d'algunes esdeveniments esportius com els còssos de la cordera, o més modernament, de partits de futbol en festes majors.

Aquests enfrontaments entre nens i fadrins tenen al capdavant un caràcter ritual. Lluny del que podria pensar-se, aquestes baralles no són fenòmens locals més o menys restringits a uns verals geogràfics, sinó que, en una forma o altra de civilització, tenen un caràcter universal i van lligats als rituals de nens i jove-nalla, d'aprenentatge del territori, del *món*, i de pas de l'edat. D'altra banda, aquestes formes violentes de mútua descoberta que practiquen nens i joves compten amb una llarga tradició de la qual en tenim referències documentals notables i fiables des de l'Edat Mitjana.

Les arrels més profundes d'aquestes baralles són segurament el que podríem dir-ne un *sentiment de poble*, i més al capdavant encara, un sentiment de terra, local; un viu sentiment del lloc, dels seus límits, d'allò que inclou, del qual en dimanaria el sentiment de *comunitat local*. En l'elaboració d'aquests sentiments, de caràcter vigorós, dionisiac, dotats d'una singular força transcendidora, hi ha tingut un paper fonamental el com s'ha anat produint l'aprenentatge d'allò altre, dels altres, dels de l'altre lloc, per part de nens i joves en les societats pageses premodernes o en estadi de protomodernització. Aquest és un aprenentatge que s'ha caracteritzat per unes vives inquietuds, no exemptes de mal-fiança i aversió, i dotades d'una suggestiva capacitat d'evocacions còsmiques. Es tracta d'un aprenentatge que s'ha efectuat de maneres diverses i concurrents. Destaquen, en aquest sentit, els rituals als quals s'han abocat durant segles els nens i els joves centrats en la descoberta i en l'apropiació –inquietants– del territori. Les baralles que ens ocupen serien essencialment les expressions més estridents d'aquests rituals. D'altra banda, la conversa quotidiana, amb les seves múltiples referències a com són els de l'altre lloc, també han resultat bàsiques en com s'ha produït aquest aprenentatge de l'alteritat humana i geogràfica en les comunitats pageses que ha substituït el segle passat, amb els seus processos de modernització.

Aquest sentiment del propi lloc, de la seva terra i de la seva gent, amb els trets que hem apuntat, ha alimentat directament el que és un altre factor bàsic en les predisposicions a les baralles entre colles d'infants i fadrins de pobles i viles veïns: els prejudicis i estereotips aversius que uns pobles han elaborat i fixat respecte als altres. L'expressió més diàfana

d'aquests prejudicis són els *motarrots*, que vehiculen de manera sintètica i formulària les imatges estereotipades de com són els de l'altre indret. Els *motarrots* són unes composicions –apariats o corrandes– la finalitat primordial de les quals, és condensar en unes fórmules de fàcil memorització el que són els dels altres pobles. De manera que els d'un poble puguin anar confirmant-s'ho ara i adés, i per tal que, quan calgui, puguin etzibar-ho de manera llencívola i punyent als de l'altre poble. Aquestes arcaiques fórmules de coneixement, els *motarrots*, proclamen trets arquetípics d'un poble, que, per la manera sentenciària amb què són expressats, vesteixen caràcter d'incontrovertibles. Aquests trets locals, que acusen més o menys el subjectivisme aversiu des del qual han estat creats, solen remetre a aquests motius: una manera singular de parlar, de caminar, de vestir o de procedir en general, que singularitza els naturals d'un poble dins el conjunt de pobles de l'entorn conegut, o bé algun aspecte de la riquesa o de la cultura material o de la història que particularitza una població. D'entre els quantiosos exemples que podrien il·lustrar aquestes fórmules, podem citar: *Als de Llorens de Vallbona, guineus; Talladell, ves amb ell, i no't fies d'ell; Los d'Arbeca farts i llorts; D' aont sou? d'Avinyà: cireretes i pà; Los d'Alfarraz mengen sopes amb un cabaç; A Oliana carden llana; A Claravalls, caven, poden i enforquen alls; A Ciutadilla los diuen ceballots; o, a manera de corrandes: Gambairots de Guimerà, prou podeu plantar bandera, que'ls malaiots de Verdú us han guanyat la Bobera.*²

Hi ha altres factors que han convertit aquestes topades entre nens i joves en unes pràctiques seculares. Un d'aquests és el caràcter de rituals de pas que han revestit aquestes baralles. En efecte, aquestes batusses, repetides generació rere generació, amb motiu d'un mateix avinentes i sovint en uns mateixos punts geogràfics, han servit també a xiquets i a fadrins com a desafiaments cap al propi estadi del curs de la vida, o, si volem dir-ho així, cap al propi cicle psicoevolutiu. I, com pertoca a la raió de ser d'aquests rituals, amb la finalitat de *conjurar* aquest moment del pas de la vida. I de superar-lo endins.

Un altre aspecte decisiu en l'assentament, en la reproducció, d'aquestes baralles rituals han estat les velles disputes entre pobles veïns

¹ Aquest article és fruit de la síntesi d'un capítol del primer bloc de la tesi doctoral de Joaquim Capdevila intitulat "El materialisme pagès d'antic regim. La utopia material pagesa. Bases antropològiques" (CAPDEVILA I CAPDEVILA, Joaquim: *Modernització social a la Catalunya de Ponent durant el canvi de segles XIX i XX*. Volum I. Tesi doctoral dirigida per Sebastià Serrano. Facultat de Filologia. UB 2003).

² GAYA I TOMAS, Manuel: *Refràns, adagis i moteigs de pobles i comarques, a Fruita de Lleida*, Cos d'Adjunts dels Jocs Florals de Lleida, Sol i Benet, Lleida 1913. (Edició pòstuma a cura de Ramon Arqués i Arrufat), ps. 55-58.

per la propietat o l'usdefruit d'alguns béns en conflicte: ermites, peixeres, boscos, cabals de rec, passerres, etc. A partir de la segona meitat del segle divuitè, durant el prodigiós desenvolupament agrari que parteix d'aquest moment, lligat a desboscaments massius i a la impetuosa rompuda de noves terres, s'intensifiquen les rivalitats i els desencontres entre pobles i viles limítrofs a causa de les disputes sobre elements com els esmentats. Es un fenomen que es pot verificar resseguint els plets que dirimeix la Reial Audiència, i que cal relacionar amb els increments generals de la conflictivitat al voltant de la propietat agrària durant aquest període —entre pagesos, entre *hacedandos*, entre pagesos i ramaders, etc.—, com testimonien també els protocols de la Reial Audiència.

Finalment, hi ha un altre factor que ha tingut també una importància decisiva en la conformació del fenomen que abordem. Ens referim a com es gestiona el coneixement en les societats rurals tradicionals o en trànsit a la modernitat. El coneixement hi té una gestió fàcil, ordenada, lluny de turbulències entròpiques. Es un fenomen que possibilita, d'una banda, el mateix volum, reduït, d'informació que conté aquest coneixement, i el fa possible d'altra banda l'eficient circuiteria que permet la transmissió en el temps i entre generacions del cúmul de coneixement generat. La conversa en la família, en els obradors dels artesans, en les tavernes i cafès, etc., és suficient per a la reproducció d'un pòsit de coneixement de tradició oral i comunitària. Aquest fenomen no és pas banal perquè la memòria dels conflictes entre pobles, de les raons hagudes entre els mateixos, de les percepcions generades entre sí, etc., tinguin una poderosa persistència en el temps.

Hem apuntat, doncs, en aquest apartat introductori, cinc factors que haurien contribuït l'assentament d'aquestes pràctiques rituals: el *sentiment de poble*, i el *sentiment de terra* que és latent en el primer; els prejudicis i els estereotips aversius que pobles i viles s'atribueixen de manera recíproca, i la seva plasmaria en *motarrots*; el caràcter, d'aquestes pràctiques, de rituals de pas de nens i fadrinalla; les disputes entre poblacions veïnes per béns en conflicte; i la fàcil —la molt efectiva—

gestió del coneixement en les societats agràries premodernes, que facilita una potent transmissió de la memòria col·lectiva.

Ja J. W. Goethe en el seu fascinant i incisiu *Viatge a Itàlia* descriu clarament, a propòsit dels pagesos piemontins una coincidència de *sentiment de terra*, de vivesa del llenguatge i de radicalisme pagès a l'hora de referir-se, en la vida quotidiana, a les disputes i rivalitats que mantenen amb els pobles o províncies veïnes:

...Il suffit d'entendre les gens du peuple parler entre eux pour avoir un tableau vivant du pays entier. Il règne entre eux tout un merveilleux antagonisme; ils sont singulièrement prévenus en faveur de leur province et de leur ville, et ne peuvent se souffrir les uns les autres; les états sont en lutte perpétuelle, et, tout cela, avec une passion profonde, vive, sans cesse éveillée, au point de vous donner tout le jour la comédie: ils se montrent à nu, cependant, ils s'arrêtent à propos, et ils s'aperçoivent du point où l'étranger ne peut se démêler dans leurs affaires...³

Encara l'any 1915, amb motiu de la primera visita de l'Orfeo Cerverí a Tàrraga, el prohombre targarí Enric de Càrcer crida a superar les rànquies diferències locals per facilitar el progrés de les dues ciutats.⁴ Semblant interpellació feia dos anys enrere, el propietari, notari i escriptor Manuel Gaya i Tomàs, quan, amb ocasió de l'acte inaugural del Centre Catòlic i Agrícola de Maldà, nascut amb la finalitat de promoure el desenvolupament agrícola d'un conjunt de pobles de la baixa Segarra natural, clamava perquè es deixessin enrere la rivalitat, la malfiança i l'enfrontament entre pobles veïnes com a condició per assolir l'objectiu:

...I aixis no hem de tenir rezels los uns dels altres,⁵ i egoismes esterils, i menys rivalitats i enemistats que sempre resulten en benefici de gent de fora; sino que hem de tenir los braços ben estesos per a l'abraçada germanivola, i la pensa ben alta per a estimar-nos com a germans propis...⁶

Modernament, aquestes rivalitats i aquests enfrontaments entre pobles veïnes s'ha transferit en bona mesura als partits de futbol. Els quals han esdevingut sovint una autèntica ca-

³ GOETHE, J. W.: *Voyage en Italie*, Bibliothèque de la Revue de Littérature, Librairie Ancienne Honoré Champion, París 1930, Traducció i notes de Maurice Mutterer, p. 174.

⁴ DE CÀRCER, Enrique: *Bienvenido*, a *Nuevo Ambiente*, Any IV, núm. 68, Cervera 9-5-1915, p. 6.

⁵ Es refereix als pobles veïnes.

⁶ GAYA I TOMAS, Manuel: *Lo meu anhel*, a *Fruita de Lleida...* p. 78. El propietari d'Ivars d'Urgell Pere Segarra il·lustra amb dos casos concrets - el secretari municipal d'Ivars, Ramon Minguell, fadrister dels *Calich* de Barbens, la família principal d'aquest poble; i les aigües sobrerres del rec del Terrafort de Barbens que poden servir per regar el terme d'Ivars - com les velles rivalitats entre Barbens i Ivars extremen la percepció dels conflictes actuals entre aquests dos pobles urgellencs veïnes (GUILLÉN I FERNÁNDEZ, Empar: *El manuscrit de Pere Segarra. Recull històric d'Ivars d'Urgell i diari de l'autor (1932-1938)*, IEI, Lleida 1986, ps. 88 i 110).

tarsi –una autèntica metamorfosi– d'antigues animadversions mútues. Sense que hi hagin estat estranys, com tots sabem, episodis en què els afeccionats dels dos equips s'arriben a les mans, o en què, seguidors d'un o altre equip, se les tenen amb l'àrbitre per considerar-se agreujats per alguna decisió d'aquest.

No podem obviar en aquest modest tractament que plantegem de la violència ritual entre nens i joves, les baralles entre bandes d'un mateixa població. Aquestes, amb un capítol, també acostumen a vincular-se a un territori concret del poble o de la vila. La delimitació i apropiació del territori en aquest tipus de bandes i la comesa de les baralles en aquest ordre també és fonamental. Es tracta d'unes pràctiques que també penetren fins ben entrat el segle XX.

2. Marcs de les baralles. Alguns exponents significatius

Un cop establerta una possible causalitat del fenomen que abordem –les violències seculars entre canalla i entre jovent, especialment quan són de pobles veïns–, potser el que primer hauríem de preguntar-nos, és quines són les avinenteses més freqüents a partir de les quals se susciten aquests enfrontaments. Podrien ser aquestes:

a) Les diades del cicle de Carnaval: Nadal, Sant Esteve, Sants Innocents o els dies de Carnaval pròpiament. Aquestes baralles, en aquests dies, les facilita l'experiència moral que, de manera més pròpia o més latent, senten la pagesia i les classes populars. Es un sentir moral que suscita la inferència analògica que es fa del moment de l'any que escau amb aquests dies. Quan, alhora que el sol comença a reclinar i els vegetals comencen a créixer, els freds s'intensifiquen i posen en risc severament els tendres apuntaments. Durant aquests dies, s'activa, sobretot entre l'element jove, una alerta especial contra aquells que s'han apropiat o que volen apropiarse indegudament d'uns béns o d'uns gojos avaluats com a bàsics; com a sagrats, en l'accepció rústica d'aquest terme.

b) Els romiatges de diversos pobles a un santuari votat en comú.⁷ Esdevenint-se les batusses espontàniament en algun punt del curs de la celebració. O bé, en les tradicionals competicions entre el jovent dels pobles per veure quin poble arriba primer dalt del santuari, de quin poble és el capellà que diu la missa o de

quin poble és el cor que la canta; o bé, quin poble té el privilegi de brandar primer la bandera del vot, o tocar primer la seva relíquia.

c) Les festes majors molt comunament. En aquest sentit, les coincidències entre colles de joves de pobles diversos en les anades i tornades de la festa, o en la immediatesa dels balls o dels envelats, ha estat un lloc habitual d'escaramusses.

d) Alguns jocs entre pobles veïns solen ser també ocasions típiques que propicien baralles interlocals. En aquest sentit, en aquestes terres, *els cossos de la cordera*, en què participen joves de nuclis veïns, o en menor mesura el joc de la pilota, han estat una ocasió alentadora de friccions i enfrontaments entre pobles. Modernament, no cal dir-ho, el futbol ha facilitat uns resultats especialment vius en aquest sentit.

e) Algun punt campal situat a cavall del territori entre un poble i un altre. Bé que, certament, aquests indrets solen rondar una partió natural entre els dos llocs. I solen disposar d'un cert atractiu físic de caràcter *inquietant*.

i) I en temps moderns, les adscripcions polítiques de signe antagònic entre pobles veïns que instrumentalitzen rivalitats locals tradicionals, de manera que aquestes darreres queden solapades per la confrontació política.

2.1. El Carnaval

Els dies de Carnaval han estat segurament una de les ocasions més propiciadores del curs de l'any per a les rivalitats i per als enfrontaments entre pobles veïns. I per a que aquestes siguin més violentes.

L'experiència secular del carnaval rural es caracteritza per la por que els freds –o els esperits inclements que els porten– puguin neulir les tendres meses que comencen a créixer a l'escalf d'un sol reclinant. Els desassossecs, les pors, que suscita l'especial evolució del cicle natural durant aquest temps es troba en l'origen dels rituals de purificació i de foragitació (dels esperits) dels dies de Carnestoltes: els munts de llenya que cremen dies seguits, les espaordidores carotes grotesques que rondan cí i llà, les cares enfarinades, etc. Aquests són uns aspectes que, pel que fa a les nostres latituds, il·lustren sobradament els estudis monogràfics de Caro Baroja, i amb uns referents

⁷ Les romeries en què coincideixen diversos pobles del veïnat com les altres celebracions que desvetllen un especial carisma comunitari, afavoreixen aquesta mena de baralles. El conjunt de sentiments propis de l'esfera de la folia que, especialment en aquestes ocasions extraordinàries, es desvetllen recíprocament homes i dones dels pobles veïns, i sobretot la seva canalla i fadrinalla, faciliten la repetició periòdica d'uns rituals seculars: els enfrontaments entre colles de xiquets i de xicotets d'aquests pobles.

molt més propers, de Josefina Roma.⁸ Dins els rituals de carnaval n'hi ha que adquireixen una funció moral i comunitària. Aquests –parlamentacions satíriques, enramades brutes, etc.– tenen com a comesa bàsica la reparació –la purificació– de faltes comeses per membres de la comunitat, bo i concebant aquestes faltes com a alienacions o exclusivitzacions indegudes d'allò avaluat com a bàsic i, per tant, subjecte a una accessibilitat comuna. Aquests sentits que s'intriquen en l'experiència del carnaval, i els seus rituals, incentiven les disputes entre joves de poblacions veïnes, i del mateix poble.

Durant els dies de carnaval és freqüent que els joves forasters de pas per un poble, o que hi van a festejar, siguin capturats i objecte de mofa, i més comunament, que siguin obligats a pagar una talla o el beure a tot el jovent del poble visitat i captor.⁹

A Torroja de Segarra el 2 de març de 1540, el jovent del nucli veí de Sedó, arribat d'amagat a la plaça de la vila, hi furta una bandera de carnestoltes estacada al mig, plena de cintes de colors i s'escapa depressa cap a Sedó. Alertat el jovent tarrojà, va a percarçar-los fins a les portes de Sedó, on s'hi produeix una cruenta baralla de la qual en resulten ferits diversos xicots dels dos bàndols.¹⁰ A Ivorra, de manera semblant, gairebé quatre-cents anys més tard, durant els dies de Carnaval, va ser costum durant tres anys que la fadrinalla de Castellfollit de Riubregós s'endinsés de nit a la plaça del poble i en sostragués el ninot de Carnestoltes fet de sac farcit palla. Els ivorrencs, com a torna i desgreuge, quan topaven amb els de Castellfollit, els responien amb unes corrandes o *motarrots* al·lusius:

*Vosaltres de Castellfollit
sou una mala canalla
a Ivorra haveu vingut
per robar el ninot de palla.*

⁸ Vegeu l'estudi clàssic: CARO BAROJA, Julio: *El Carnaval. Análisis histórico-cultural*; i ROMA I RIU, Josefina: *Aragón y el Carnaval*, Colección Básica Aragonesa 23, Guara DL, Zaragoza, 1981, aquest darrer centrat en les àrees nordorientals de l'Aragó.

⁹ SERRA i BOLDÚ, Valeri: *Calendari folklòric d'Urgell*, Seix Barral, Barcelona 1914, p. 62.

¹⁰ *Torroja de Segarra*, a *Nuevo Ambiente*, Any I, núm. 6, Cervera 27-10-1912, ps. 5-6.

¹¹ També:

*Els de Castellfollit tenen l'urpa llarga
van pendre l'home de palla
perquè no en tenen per donar al ruc
ni per posar a l'aubarda.*

(FARELL I DOMINGO, Joan: *Castellfollit de Riubregós. Folklore. Llegendes. Tradicions*. Vol. I. Fundació Salvador Vives Casajoana, Barcelona 1994, p. 185).

¹² *Guillem: La nostra quinzena*, a *El Àguila Tarraguense*, Any II, núm. 24, Tàrrrega 26-2-1899, ps. 39-40 c. g.

¹³ L'arquebisbat de Tarragona administra una àrea meridional de les terres nordoccidentals. Aquesta es divideix entre les comarques de la Segarra històrica –Urgell, en l'actual administració comarcal– i les Garrigues.

¹⁴ Hi ha moments del sumari en què són referits com *los hermanos del Puvill de Vinaixa*.

¹⁵ Segons declaració d'aquest jove arbequí, *sin saber porque causa ni haverles dado el menor motivo, uno de estos hombres tiro al denunciante una pedrada que viendo su accion se libra de ella y inmediatamente le envistio otro de dichos hombres que llevaba calsones de vellut de algodón negro y era negro de sus carnes, que traia en la mano derecha un palo y en la izquierda una arma blanca en forma de espadin y con el palo le dio un golpe y con dicha arma blanca le hirio gravemente en el costado y a no ser que en el modo posible va a huir de ellos, presume que...* (p.2).

*No en teniu per donar donar al ruc
ni per posar a l'albarda.*¹¹

A Tàrrrega, durant els carnivals de 1898 i 1899 s'hi produeixen violents enfrontaments entre l'element jove dels diferents barris de la ciutat. Particularment, entre els del carrer Urgell i els del carrer i plaça Major. A cop de pedra i d'altres projectils contundents.¹²

2.2. Els romiatges col·lectius a santuaris

Els santuaris importants, atesa la cadal importància que tenen en el món rural antic règim en la protecció i guariment de persones, bestiar i collites, i atesa la forma –el *gest*– singular que acostumen a tenir i a oferir les muntanyes que acullen aquests santuaris i l'atractiu especial que en deriva, són uns altres motius i marcs caríssims de batusses entre bandes de joves de pobles rivals, especialment en els aplecs que cada any se celebren en aquests santuaris amb el concurs de diversos pobles del veïnat.

El 23 d'abril de 1803, tornant de l'aplec anyal al santuari de Sant Bonifaci de Vinaixa de l'arquebisbat de Tarragona,¹³ una colla de sis de joves de Vinaixa i un de Fullela agredeixen a l'alçada del terme despoalat dels Castellots, de la jurisdicció d'Arbeca i tocant al terme municipal d'aquesta vila, sis joves arbequins. Els primers són presumiblement els germans Sebastià i Bonifaci Carner i Miró, de 25 i 26 anys d'edat respectivament,¹⁴ Antoni Pere de 26 anys, Jaume Gener de 26 anys, Isidre Mandanya de 28 anys i Antoni Fuster de 26 anys, tots ells de Vinaixa; i Josep Gavarró, conegut per *Lo vagaret* de Fullela, germanastre del conegut comarcalment *Lo comes* dels Omeçons. Els segons, els d'Arbeca, són els germans Mateu Sans i Miquel i Antoni Sans i Miquel,¹⁵ Francesc Esqué i Bernat, Josep Ternat, Joan Gaixoles i Baptista Pau i Clavé.¹⁶

**Ermita de
Sant Bonifaci,
al terme de Vinaixa.**

Amb motiu de l'aplec a aquest Santuari, concorregut per diversos pobles de la comarca, el 23 d'abril de 1803 es produeix una cruenta baralla entre joves de Vinaixa i Fulledda per una banda, i d'Arbeca de l'altra, de la qual en resulten greument ferits diversos nois.

Segons testimoni dels cirurgians del sumari, d'aquest enfrontament en van resultar ferits i malalts els joves d'Arbeca, Mateu Sans i Miquel, Joan Gaixoles, Antoni Sans i Baptista Pau, sent víctimes de l'impacte de diverses *armas blancas y palos*. Ramon Oliva, un dels testimonis, assegura a més haver vist dalt del replà de l'ermita de Sant Bonifaci com un jove d'una colla de set o vuit de Vinaixa i de Fulledda, el vidrier Antoni Nofre, carregava i descarregava una pistola d'un pam de canó més o menys.¹⁷ Els cirurgians no testimonien cap ferida d'aquesta naturalesa.¹⁸

Segons la denúncia d'un dels joves d'Arbeca, Joan Baptista Pau i Clavé, la raó que van aduir els joves de Vinaixa i de Fulledda per abordar-los és que mentre aquests estaven cantant els gojos de Sant Bonifaci a l'interior de l'ermita, els joves d'Arbeca van malmetre els xiprers que envolten el pla de l'ermita, trencant-ne i esbocinant-ne rames, fet que nega aquest jove arbecuquí.¹⁹ Segons la denúncia del jove, també d'Arbeca, Francesc Esqué i Bernat, va ser l'ermità de Sant Bonifaci, Pau

Moragues qui, davant els joves de Vinaixa i de Fulledda, va acusar falsament als joves d'Arbeca d'haver malmès els arbres mentre aquells estaven cantant els gojos dins l'ermita:

Dice pues el testigo Francisco Esque y Bernat â foleo 8A que por ser otro de los compañeros que junto con aquellos regresava abla de los denunciantes referidos por la tarde del día 23 del mes de Abril pº pº â oras que serían como entre las tres y quatro en cuya ocasión les salieron al encuentro en medio del camino que va desde la ermita de San Bonifacio cituada en el termino de Castellots unido al de Arbeca siete u ocho hombres armados de diferentes especies de armas blancas y de fuego y tambien palos â ninguno de los quales conociò el declarante ahunque despues ha oido decir publicamente haver entre ellos uno de Fulledda conocido por el hermanastro del Cames del lugar dels Omellons cuios hombres enfurecidos envistieron al citado Gaixoles, Antonio Sans y demas heridos y descargaron sobre ellos fuertes golpes de manera que de sus resultados quedaron sobradamente maltratados

¹⁶ Document de la defensa de joves de Vinaixa, Sebastià Carner i Miró, Bonifaci Carner i Miró, Antoni Pere, Jaume Gener, Isidre Mandanya, Antoni Fusté, i de l'ermità de Sant Bonifaci, Pau Moragues, també d'aquesta població. I també, del jove de Fulledda Josep Gavarró. Tots ells estan sumariats per les ferides fetes als joves arbecuquins Mateu Sans i Miquel, Antoni Sans i Miquel, Joan Gaixoles, i Baptista Pau i Clavé quan tornaven de l'aplec anyal a l'ermita de Sant Bonifaci de Vinaixa el 23 d'abril de 1803, de les quals s'acusa els susdits veïns de Vinaixa i de Fulledda (Caixa número 13, doc. 40, al Fons Jover de l'Arxiu Històric de Lleida [AHL a partir d'ara]).

¹⁷ *Ramon Oiva dixo: Que solamente sabe y puede decir que por motivo de hallarse el declarante por la tarde del día 23 de Abril po. po. en la hermita de San Bonifacio cituada al termino de Vinaixa observo que uno de los siete o ocho hombres que havia que sabe eran de Vinaixa y de Fulledda cargava y descargava una pistola de un pam poco mas o menos entre los cuales conociò muy bien por tenerlo bien conocido y tratado a Antonio Nofre, vidriero de oficio...* (pàg. 8)

¹⁸ ps. 14-15 del sumari.

¹⁹ ps. 4-5.

*haviendoles sido indispensable guardar cama algun tiempo al efecto de curarse todo lo qual provino por haver el hermitaño de la hermita de San Bonifacio dicho falsamente à aquellos hombres de que los de Arbeca havian hechado à perder los arboles.*²⁰

Per la seva banda, l'ermità Pau Moragues, de 40 anys, en la seva declaració sumarial, admet que va ser ell qui va inculpar els joves romeus d'Arbeca per haver trencat rames dels arbres del replà de l'ermita però diu desconèixer què van fer els joves de Vinaixa quan, havent-los-ho dit, se'n van anar esperitats. Concretament, diu que havent cantat els joves de Vinaixa els gojos a Sant Bonifaci, i després que ell els hagués ensenyat quatre o cinc rames trencades de xiprer i havent-li preguntat aquests joves: què-és-això?, i havent-los respòs aleshores que els joves d'Arbeca havien fet perdre els arbres, els joves de Vinaixa se'n van afuats –*precipitadamente*– sense que ell sàpigui cap on van:

A foleo 17 el testigo 3º Pablo Moragas hermitaño de San Bonifacio Dixo: Que solamente sabe y puede decir que por la tarde del dia 23 del mes de Abril pº pº se hallavan dentro de la hermita cantando los gosos de San Bonifacio el hermanastro del Cames del lugar dels Omellons conocido vulgarmente por Lo Vagaret de Fulledda que es el muchacho unico de dicha Casa cuyo nombre y apellido ignora dicho testigo, Anton Nofre de Fulledda de estado casado y heredero de dicha Casa del qual tambien ignora su propio nombre y apellido, Sebastian Carne y Bonifacio Carne hermanos estos del pueblo de Vinaixa, Jaime Jané, Antonio Fusté, Antonio Gene y Isidro Mandaña estos ultimos tambien de Vinaixa y otro de Fulledda conocido por el nombre del Miquel de la Barca, cuios sujetos despues de haverles el declarante manifestado quatro o cinco ramos de cipres, dijeron que es esto y inmediatamente de haverles contestado que havian echado a perder dichos arboles, salieron precipitadamente de dicha Ermita dejandose de cantar pero el declarante no sabe asi a donde se encaminaron si fue para alcansar los denunciantes de Arbeca y por consiguiante no pue-

*de decir si los hirieron como tampoco que llevasen arma alguna por no haver visto ni una ni otra cosa.*²¹

Són, doncs, efectivament, com s'infereix fàcilment de les paraules del sagristà del santuari, els joves de Vinaixa i de Fulledda els que agredeixen d'antuvi els joves d'Arbeca.

Finalment, segons dos testimonis del sumari, Josep Lluís i Joan Saureu, aquest Pau Moragues, ermità de Sant Bonifaci de Vinaixa, mentre la colla de joves de Vinaixa i de Fulledda acometien l'agressió, ell, de dalt d'un turó immediat als fets, els guardava la roba, i guaitava i esperava el curs dels fets.²²

L'any 1790, la Universitat de Golmés interposa un plet contra la de Castellnou de Seana a la Reial Audiència. El motiu és el desacord amb el càstig sever que el Corregidor de Lleida ha providenciat contra la seva Universitat com a conseqüència de la denúncia presentada per la Universitat de Castellnou contra el jovent de Golmés, al qual acusa de difamació i de persecució del jovent de Castellnou en el marc del tradicional romiatge col·lectiu a la Mare de Déu de les Sogues de Bellvís del segon dia Pasqua de cada any.

La denúncia acusa el jovent de Golmés d'insultar el de Castellnou de Seana en el marc de l'aplec. Diu l'acusació que els joves de Castellnou, en no voler entrar en la disputa, es retiren del santuari i comença aleshores la seva persecució per part dels de Golmés fins al terme de Castellnou. Segons el relat de la denúncia, el jovent de Golmés penetra també en el terme de Castellnou. En aquest punt, els joves castellanouencs pensen respondre, però desisteixen per refugiar-se dins la muralla.²³

L'any 1815, després de l'exclaustració del santuari de les Sogues de Bellvís durant la Guerra del Francès (1808-1914), amb ocasió de la restitució de la imatge, arribada a Linyola des de Mallorca on s'havien refugiat els trinitaris que la custodiaven, els veïns del Poal, en veure que la imatge no pararia al poble, a prop del camí entre Linyola i les Sogues, or-

²⁰ ps. 5-6. En la transliteració dels documents judicials que presentem hem seguit unes pautes que enunciem a continuació: a) hem suprimit totes les abreviatures (dº, dª (dicho, dicha), tº (testigo, trato), Suos (sujetos), etc) a excepció de pº pº (próximo pasado). Hem procedit en aquest sentit atesa la seva alta freqüència, la impossibilitat tecnològica en molts casos de reproduir-les i la dificultat d'entendre-les en altres casos; b) hem variat considerablement la puntuació dels textos, els quals, presenten una saturació de punts i comes i unes pautes en general de segmentació i d'ordenació del discurs que en dificulten la lectura i la comprensió dels sentits que l'autor vol conferir. La nostra intervenció en aquest ordre ha consistit a simplificar la puntuació, a fixar-la en alguns casos –en enumeracions sense comes per exemple– i a reordenar-la en general. Dit això, hem de manifestar que hem respectat estrictament la literalitat dels textos.

²¹ p. 7.

²² ps. 8-9 i 16.

²³ MESTRE I ROIGÉ, Esteve: *Castellnou de Seana al segle XVIII*. Col. "Estudis Castellnouencs" núm. 4. Virgili&Pagès Editors, Lleida 1990, ps. 64-65.

ganitzen, amb el batlle al davant, un violent ajustament –amb fogueig i tot– contra els romeus de Linyola.²⁴

El santuari de la Bovera, emplaçat entre Ciutadilla, Guimerà, i Verdú, ha estat un altra de les grans fonts d'hostilitats interlocals en aquestes terres. Entre Guimerà i Verdú sobretot. I especialment entre el jovent respectiu. Els frecs i les batusses que en deriven tot sovint, se centren en el tradicional aplec que cada dilluns de Pasqua se celebra en aquest santuari baixsegarrenc. Els romeus dels dos pobles, i el seu jovent de manera molt particular rivalitzen, a semblança del que Eugène Weber descriu a propòsit dels romiatges al santuari bretó de Saint-Hervé,²⁵ per veure quin poble arriba primer dalt del turó del santuari, quin poble branda primer la bandera de la Verge, de quin poble és el rector que oficia la missa o de quin poble és el cor que la canta.²⁶ Una rivalitat que inspira als joves de Verdú aquesta corranda al·lusiva, que es befa dels joves romeus guimeranencs que volen fer-se amb la Bovera: *Gambairots²⁷ de Guimera/ ja podeu plantar bandera/ que els malaiots²⁸ de Verdú/ us han pres la Bovera.*²⁹ I que, con sol passar en aquests casos, troba la seva justa antífona en aquesta altra cobla que els de Guimerà dediquen amb el mateix to ridiculitzador als joves pelegrins verdunins, que malden pel mateix objectiu: *Gambairots de Guimerà/ ja podeu alçar bandera/ que els coixos de Verdú/ s'han deixat prendre la Bovera.* Aquests frecs i baralles entre els de Verdú i els de Guimerà obliguen en diverses ocasions a prendre mesures de concòrdia entre aquests pobles.³⁰

La Mare de Deu de Montalbà, entre Vilagrasa i Preixana, ha generat episodis concomitants de violència entre aquests dos pobles.³¹ Més ençà, en plena Postguerra del segle XX, la coincidència imprevista entre romeus de Maldà i de Sant Martí de Maldà a Rocallaura, on és guardada la Mare de Déu del Tallat –els del primer poble hi van en demanda de pluja i els del segon en renovació del seu vot– es l'ocasió que desferma un violent enfrontament entre els d'un i altre pobles vorers, particularment entre el seu jovent.

2.3. Les festes majors

Les festes majors, la munificència extraordinària de l'ocasió –l'estrena i el lluïment de cases i de persones, el dispendi extraordinari que hi fan els del lloc i també els forasters, la concurrència excepcional de forasters que en alguns casos venen de verals molt amplis– fa que siguin marcs on es tensin molt més –on es multipliquin– les insidioses rancúnies interlocals. Particularment, entre la fadrinalla que fa l'expedició als llocs de festa en collades.

El propietari ivarsenc Pere Segarra apunta amb tota claredat aquest caràcter singularment propiciatori que tenen les festes majors en les batusses entre joves de diferents pobles dels veïnats:

*Cuan jo ere canalla, abie lo mal costum d.que sempre los d.lbars, canalla, o los chicots, i entre los d.Barbens, sa apedregaben i sobretot i entre les nostres festes majos; Castellnou ap Vilanova, Golmes ap Mollerusa, i aixis d'altres.*³²

²⁴ Un jove Serra i Boldú reporta aquest enfrontament a tirs entre els veïns del Poal i els de Linyola per la disputa de la Mare de Déu de les Sogues de Bellví:

La guerra del any vuit obligá els Pares Trinitaris a deixar el Convent de les Sogues. Se'n anaren a Mallorca y allí se n'endugueren a la Santa Imatge que retingueren fins al any 1815, que aná a pará a la Iglésia parroquial de Linyola, ahont fou venerada uns quants dies mentre's feyan los últims preparatius a Bellví pera rebre-la dignament. He sentit contar a una velleta nada a primers de segle y vivent avuy encara, que'ls vehins de Poal no prengueren a bé que's tornés la Mare de Deu de les Sogues a Bellví sense fer una parada en aquella Parroquial. Com de paraula no lograren una promesa favorable y veyen ab planyensa que passés per aprop del poble sens entrarhi, tractaren de lograrho ab les armes, a quin efecte sortiren capitanejats p'el batlle. Trovaren als de Linyola en el paratge anomenat pont del Regué de camí a Lleyda y allí sostingueren un fort tiroteig. Aquella bona velleta diu plena de fe: "Si no hagués sigut la Mare de Deu, ¡ quines desgracies aquell dia!"

(SERRA i BOLDÚ, Valeri: *La Mare de Deu de les Sogues. Narració històrica dedicada mon amich Francisco Bosch i Abella* (IV), a *La Creu del Montseny*, Any I, núm. 34, Barcelona 12-11-1899, ps. 404-405 c. g.).

²⁵ *Le pardon breton de Saint-Hervé, qui avait lieu aux limites du Vannetais et de la Cornouaille, comprenait un sanglant combat rituel pour la bannière du saint, dont la possession assurait une riche recolte de sarrasain dans l'année...* (WEBER, Eugène: *La fin des terroirs. La modernisation de la France rurale 1870-1914*, Fayard, Paris 1983, p. 551.).

²⁶ BOLEDA i CASES, Ramon: *Costums i Tradicions de la Vall del Corb*, a *La Vall del Corb*, IEI, Lleida 1986, ps. 154-155.

²⁷ Núvol estarrufat.

²⁸ Que corre molt. Camallarg.

²⁹ GAYA i TOMAS, Manuel: *Refràns, adagis i moteigs de pobles i comarques...* p. 58.

³⁰ BOLEDA i CASES, Ramon: *Costums i Tradicions de la Vall del Corb...* ps. 154-155.

³¹ BELLMUNT i FIGUERAS Joan: *Preixana, a Fets, costums i llegendes. L'Urgell II*, Pagès Editors, Lleida 1991, ps. 72-73. També, BELLMUNT i FIGUERAS, Joan: *Devocions marianes de l'Urgell*, Pagès Editors, Lleida 1999, p. 114. Vegeu també BACH RIU, Antoni: *Preixana, un poble de l'Urgell*, Col. "Viles i Ciutats" núm. 10, Diputació de Lleida i Ajuntament de Preixana, Lleida 1991, p. 98.

³² GUILLÉN i FERNÁNDEZ, Empar: *El manuscrit de Pere Segarra...* p. 105.

Panoràmica de Puiggròs.

En les immediacions d'aquest poble, el 15 de setembre de 1796, s'hi produeix un greu enfrontament entre joves de Torregrossa, que tornen de la festa major d'Arbeca, i veïns de Puiggròs que se senten faltats pels primers. De resultes dels incidents, mor Josep Ximenos, fill del batlle homònim de Puiggròs.

El quinze de setembre de 1796, diumenge de la festa major d'Arbeca una colla de *jovenes mancebos* o *jovenes labradores* de Torregrossa i de Puiggròs protagonitzen una cruenta baralla en les immediacions de l'últim d'aquests pobles. Els fets són dirimits primer, a manera de *Inquisición*, pel tribunal ordinari de Puiggròs, i mesos més tard, per la Reial Audiència, que actuen *por haberse movido peticiones entre diferentes jovenes labradores y particulares del lugar de Puiggros con diferentes jóvenes labradores del lugar de Torregrossa y otros, pasando por las inmediaciones de los molinos azeiteros del Común y del Señor Jurisdicción de dicho lugar. Y de la peticion entre ellos tenida á oras que serian entre las ocho y nueve de la noche del dia quinze setiembre del año proximo pasado y haver resultado herido Joseph Ximenos Jover labrador del mismo lugar de Puiggros, de cuyas resultas se dice haver muerto la noche del dia cinco de octubre del mismo año y por haver resultado otros heridos, particularmente Lorenzo Capell labrador vezino del referido lugar de Torregrossa y se supone que tambien lo fue Joseph Queralt y Niset conocido por el "Gros" de Puiggros.*³³

Les *peticiones* entre ambdós bàndols de joves –en això les dues parts hi estan d'a-

cord– s'esdevenen quan, al fer-se fosc, tornant de la festa major d'Arbeca collades de joves de molts pobles de la Plana d'Urgell –de Torregrossa, Alcoletge, Bell-lloc, Vilanova de la Barca, del mateix Puiggròs, etc.– en passar per davant del primer poble de pas, Puiggròs, tocant a les portes dels molins d'oli del Comú i del Senyor, el jovent de Torregrossa va exclamar adreçant-se als del poble de Puiggròs: *Ja podeu baixar vosaltres a Puiggros, amb la caixa de morts i toca la campana grossa!*³⁴ Aquests *laridos* o crits que va fer el jovent de Torregrossa en ser davant per davant de la localitat veïna de Puiggròs són –en aquest punt també hi ha acord entre les parts– el punt a partir del qual es desencadena l'esbatussament. No obstant, l'advocat defensor dels joves de Torregrossa, dins el capítol de descàrrecs que presenta a partir dels testimonis *ofencionales*, addueix, amb voluntat d'exonerar els seus defensats de les causes que els són imputades, que cap testimoni de Puiggròs, en atribuir als de Torregrossa la responsabilitat dels fets, no diu res de la manera de parlar, de vestir, de caminar, o del gest característics dels d'aquest poble, que bé havien de conèixer els de Puiggròs, tota vegada que els d'un poble i altre es coneixen a bastament i es tenen molt tractats:

³³ Document de la defensa de deu joves de Torregrossa encausats per les baralles esdevingudes al captard del 15 de setembre de 1816 entre joves pagesos de Puiggròs i de Torregrossa en tornar la gent de la festa major d'Arbeca. (Caixa número 36, doc. 2-1, al Fons Jover de l'AHL).

³⁴ ps. 1-2 del document judicial.

³⁵ Es refereix al quart descàrrec a favor dels seus defensats de Torregrossa.

Aspecte de Puiggròs.

Pel fondal que mostra aquesta imatge tornaven al captard del 15 de setembre de 1796 joves de molts pobles urgellencs que havien anat a la festa major d'Arbeca.

El quarto³⁵ porque se ve aumentada la ninguna prueba contra los de Torregrosa en el citado lanze del dia quinse del referido setiembre veniendo de la Fiesta Mayor de la villa Arbeca. Es porque como a la misma villa acudieron el propio dia de muchissimas otras poblaciones, que teniendo su camino recto desde Arbeca â su domicilio como son los vecinos de los lugares de Alcoletge, Vilanueva de la Barca, Belllloch, Alamus y las Casas de Vintilló los quales vezinos a dichos lugares pasando por el mismo pueblo de Puiggros; fueron muchisimos los que fueron â dicha villa de Arbeca y retirandose a sus casas pasaron por el mismo pueblo de Puiggros, esto es por el camino se halla el molino llamado del Comun a donde suponen haver reparado â los de Torregrosa. I con por la inmediateción representada que se halla el mismo pueblo de Puiggros con el de Torregrosa, habrian conocido â todos según se tratan frecuentemente; de manera que pocos son los de Torregrosa que no conoscan â todos los de Puiggros y al contrario, ninguno sera de Puiggros que no conosca â los de Torregrosa y sepa el vestido, modo de andar y señaladamente saben y les consta la voz con que ablan. Y como sin embargo de dicho trato è inmediateción los de Torregrosa con los de Puiggros, y estos serían en numero de dose o trese según ellos mismos relatan como â testigos ofensiales que dicen se hallavan al lanze referido y con todo no expresan con que gesto, con que vestido o

con que voz, pensaron serian de Torregrosa los que fueron â encontrar al molino del Comun, a excepcion del citado Lorenzo Capell que hiva solo y estuvo solamente de paso y despues del citado lanze: luego nada pruevan los dichos testigos ofensiales, porque como se afirman vezinos de Puiggros y les sería tan conforme el conocimiento de todos los de Torregrosa, nada pruevan...³⁶

Segons el defensor dels joves de Torregrossa, el batlle de Puiggròs, Josep Ximenos, es va precipitar quan, davant les suposades expressions cridades –“Ja podeu baixar la caixa de morts...”–, reaccionà armant massivament els conveïns, éssent aquesta reacció, el que aquesta incità, allò que va provocar realment la tragèdia esdevinguda. El defensor dels joves torregrossins, addueix, en aquest sentit, que *qualquier Padre de la Republica ha de atender mas á lo que puede resultar que â la supuesta o pretendida defenza*. Argumenta també que, preferits els *laridos* en qüestió, no va ser, tanmateix, fins que els de Puiggròs es presenten armats que no comencen els incidents (en aquest sentit, agafant com font d'autoritat el Concili de Trento, sentencia *tanto mas culpable es el que acepta y va â encontrar al Enemigo, que el que se dice haverle propuesto ocasión*). I aporta, finalment, que les expressions vociferades eren les d'uns que demanaven auxili, i inclús en la hipòtesi que haguessin tingut una intenció feridora,

³⁶ ps. 4-6.

atès el contingut d'allò que deien afectava l'àmbit religiós, era el rector de la vila qui hagués hagut d'anar a suavitzar els ànims dels qui cridaven. Aquest advocat dels joves torregrossins acusa també el batlle Josep Ximenos de la mort del seu fill homònim que és víctima d'una ferida al crani, i objecte d'una fatal operació de trepanació vint dies més tard de la baralla:

Mas? Como havian de tener intencion ni voluntad de dañar â los de Puiggros si los que relatan que estaban al camino, ahun con el mismo dicho de los de Puiggros, solamentente les pedían auxilio con las voces que suponen gritaban bajat el taut y tocat la campana grande por quales palabras si las huviese reflectido i pensado con sociégo el Joseph Ximenos Regidor Decano de Puiggros, de ninguna manera había de armarse de la vara de Baile, y muy menos hazer armar en masa â los vezinos de Puiggros, pues según tambien resulta de los autos ofencionales el propio Regidor Decano Joseph Ximenos, llamo a Joseph Queralt y Niset, â Sebastian Cabau y a Juan Bellmunt y Morlans testigos ofencionales y seguramente â los demas que se hara constar fueron vistos armados en numero superior. Porque según afirma el Gran Padre de la Iglesia San Agustín "qui amat periculum in illo perivit" Y assí sucedio que puesto en peligro por el mismo Regidor Decacano â su hijo otro Joseph Ximenos, ha perecido por incuria del padre del mismo, y a por el manifestado riesgo que voluntariamente y contra todo buen gobierno le expuso como por la poca salud que otramente le proporcionó conforme se hara constar con el mal regimen de los cirujanos le operaron el trepano.

Y avivando el hecho solamente puede decirse estava con animo deliberado de dañar â otros el propio Regidor Decano Joseph Ximenos en aquel entonces segun que qualquier Padre de la Republica ha de atender mas á lo que puede resultar que â la supuesta o pretendida defenza y sí huviese estado con el reposo conveniente, huviera procurado que el Reverendo Cura de Puiggros huviese hido â sosegar aquellas voces que ahun atendida la acumulacion³⁷ de los mismos ofencionales, mas bien propio seria de acudir el dicho Cura con los auxilios de el taut de los muertos que dicen llamavan, que alarmarse en manera alguna el arriesgado Regidor Decano, y seguramente que con su impericia y mal modo de gobernar la interina Jurisdiccion que supone tenia, ha dado motivo a las resultas de esta Causa.

Otramente por mas que se apoyara el expresado proceder del citado Joseph Ximenos Regidor Decano de Puiggros: una vez que los que dice se hallavan al camino cerca del molino azeíteo del Comun solamente habían gritado las manifestadas expreciones sin que se diga con mera suposicion que antes de presentarse alarmado el dicho Regidor Decano huviese havido la menor resulta y lo que dicen ocurrio seria de despues de haverse presentado con los hombres que mandó auxiliárlle: luego segun el Sagrado Consilio de Trento, tanto mas culpable es el que acepta y va â encontrar al Enemigo, que el que se dice haverle propuesto ocasion. Porque el que acepta y va â encontrar el peligro, antes de tener motivo o digamos mas bien resulta atendible, obra y regularmente procede con animo deliberado. Y como los que estaban en el camino que esta el dicho Molino de azeíte nada habían hecho ni practicado cosa mala, y las expositadas expreciones baixat el taut de los muertos y tocat la campana grande, lexos de ser provocación, es puramente una suplica de auxilió. Luego, ahunque por mala hipotesi se llamara burla la tal supuesta baladronada, solamente lo seria para los auxiliares del supuesto taut de los muertos que se dice llamavan, y por lo mismo correspondía al Cura Parroco el suavisar o sea corregir aquellas voces y en manera alguna debía ni podía alarmarse el tal Regidor Decano, pues según todo prudente Padre de la Republica mas debe contener y precaucionar â las gentes que exponerlas â riesgo. Y seguramente que si el recitado Regidor Decano huviese usado con el modo devido de prudencia y precaución, nada huviera acontecido de lo que a buena inteligencia ocasionó con la aventurada alarmada que hizo le auxiliazen sin motivo ni causa la menor suficiente para tanta tumultuacion que promovio el mismo Regidor Decano...³⁸

Respecte a la mort del jove de Puiggròs Josep Ximenos, estabornit d'un cop de sabre i que mor al cap de vint dies d'una operació de trepanació de crani de la qual li sobrevé una coagulació de sang,³⁹ l'advocat procurador dels inculpats de Torregrossa posa en dubte l'autoria de tal agressió per part dels seus defensats així que el ferit Josep Ximenos, en la declaració que va prestar el 19 de setembre no va poder precisar com era el sabre que el va estabornir ni quin noi de Torregrossa el manejava, com tampoc ho va precisar la declaració el seu pare Josep Ximenos.⁴⁰ Més endavant,⁴¹ precisa el defensor, suposant que

³⁷ El verb *acumular*, o el substantiu *acumulación*, s'utilitzen en el sentit d'atribuir o atribució.

³⁸ ps. 14-17.

³⁹ ps. 17-18-19.

⁴⁰ ps. 20-22, 27 i 43.

⁴¹ p. 42.

realment hagués estat algun jove de Torregrossa el qui hagués ocasionat aquesta ferida al jove Ximenes, aquesta no hauria estat guiada per cap mala intenció doncs en el reconeixement mèdic de la nafra que van fer tres facultatius el 21 de setembre de 1796 aquests van constatar que tenia bon color, sense cap fractura i sense cap trencament, i la mort setze dies després del noi va sobrevenir-se de la coagulació de sang resultant de l'operació de trepanació que se li havia practicat aquell mateix dia.

Pel que fa a la ferida que denuncia Josep Queralt i Nisert, àlies *Lo Gras* de Puiggròs, i que diu que li ha produït Llorenç Capell de Torregrossa, el lletrat dels d'aquest lloc adueix que l'absoluta manca de referències a aquesta ferida en les declaracions dels dos cirurgians i del metge de Puiggròs, esvaeixen tota veracitat a la denúncia d'aquest jove de Puiggròs. Per contra, aquest mateix advocat esgrimex que la denúncia feta per Llorenç Capell de Torregrossa sobre la ferida que sofreix, va ser falsificada pel *fiel-de-hechos* d'aquest procés, Antoni Argilés d'Arbeca, qui al seu torn va basar la pròpia declaració en aquesta falsi-

ficació, ocultant que va ser Josep Ximenes de Puiggròs qui va ocasionar la ferida a Llorenç Capell,⁴² i rebla el procurador dels de Torregrossa que la nul·la referència *–la taciturnidad–* a aquesta ferida soferta per Llorenç Capell en les declaracions de tots els testimonis de Puiggròs treu tot crèdit a les declaracions prestades pel conjunt d'aquests veïns.⁴³

Respecte als tres trets que impacten a les portes del molí d'oli del Comú de Puiggròs quan els d'aquest poble van a trobar els joves de Torregrossa, l'esmentada defensa dels acusats de Torregrossa apunta, primer, que el fet que els trets anessin en aquesta direcció *–en la direcció d'aquest molí–* i no contra els de Puiggròs que anaven a l'encontre dels de Torregrossa ja prova que no hi havia mala intenció per part dels joves de Torregrossa.⁴⁴ Suggereix més endavant l'advocat que aquests trets s'haurien produït en el marc de l'agut enfrontament que es viu a Puiggròs entre els partidaris de respectar la districtualitat del molí d'oli del senyor⁴⁵ i els favorables a portar les olives al nou molí que ha obrat el Comú amb l'alcalde Jose Ximenes al capdavant:

Heus aquí el portal que resta de Puiggròs, a la banda de ponent de la població.

Aquest és refet l'any 1776, vint anys abans dels incidents que relatem.

⁴² ps. 24-26 i 31.

⁴³ ps. 23-24 i 36.

⁴⁴ ps. 13-14 i 37.

⁴⁵ Els senyors del lloc són els Sobies, que també tenen casal i propietat a Tàrrega, on resideixen habitualment.

*Que entre los vezinos del propio lugar de Puiggros que se tratan en estos autos de pocos años a esta parte estan publicos y experimentados dos diferentes partidos u bandos: uno que no quiere permanesca districtual el molino azeitero del Dueño de dicho lugar procurando valerse del que han hoberado en nombre del Comun. Y el otro partido es a favor del mismo Dueño del propio lugar, cuyas diferencias les ha puesto con la maior quimera entre si y con gastos exorbitantes según es publico, notorio y la verdad. Que el Joseph Ximenos que se trata como â herido en esta causa fue hijo del otro Joseph Ximenos Regidor Decano de dicho lugar de Puiggros, y por consiguiante era del partido del Comun que tanto â ocasionado con la plantacion del molino azeitero que llaman del propio Comun según es publico y la verdad.*⁴⁶

Emmarcant-los en aquesta situació de conflicte, els trets que impacten en les portes del molí del Comú, segons l'advocat dels joves de Torregrossa, els hauria perpretat el mateix partit d'homes de Puiggros partidaris de restituir al senyor del lloc *los legitimos derechos* que el molí d'oli del Comú li conculca, de manera que haurien desfogat la seva ràbia disparant uns quants trets a les portes d'aquest molí:

*Porque dichos supuestos laridos [baixau vosaltres los de Puiggros la caixa dels morts y tocà la campana grossa] como se ha explicado mas arriba, no podían graduarse mas que de una mera suplica á los auciliares del supuesto ataut que clamavan, y huviera sido mejor que el Rº Cura huviese acistido pues seguramente que lo huviera todo aquietado. Y no devia alarmarse el afectado Regidor Decano. Y tanto mas se descubre dicha certeza comprobada porque si los tiros de arma se dispararon como refiere el dicho testigo ocho, contra las puertas del Comun, nada havia que temer contra tercera persona. Y quisa por los muchos gastos y trastornos que cuesta el intruso molino del Comun y por haver negado al Señor de dicho pueblo de Puiggros sus legitimos derechos, seguramente que los mismos de Puiggros enfadados de los engaños les ha metido el Comun y por el mismo Regidor se deshogan en las puertas del contencioso molino.*⁴⁷

Afegeix la defensa, amb motiu de la declaració feta pel jove de Puiggros Antoni Ximenos, que els partidaris del molí del Senyor haurien impactat també per equivocació contra unes portes d'aquest molí pensant-se que es tractava del molí del Comú, que és a tocar. Al fil d'aquesta interpretació, van ser els mateixos

⁴⁶ p. 47.

Durant les últimes dècades del segle XVIII, coincidint amb un augment de la pressió senyorial en el cobrament dels cànon i amb una reacció pagesa adversa al mateix, es produeix una intensificació de l'anomenada *insumissió* pagesa als drets senyorials. A les comarques olivereres de la Catalunya occidental, aquesta reacció anti-senyorial, que protagonitza una pagesia rica o benestant, enriquida especialment amb el creixement agrari de les dècades anteriors, s'expressa d'una manera central en la negació de la districtualitat dels molins d'oli dels senyors jurisdiccionals, i dels drets de mòlta que pertiquen al seu cobrament.

Ho veiem clarament a Maldà, on l'estudi que Gaspar Feliu ha de fet dels plets que el Baró de Maldà interposa a una colla de conspicus representants d'aquesta nova classe rural que construeix molins propis al marge de la districtualitat dels dos molins del *Sinyó* - un d'aquests és nou, de l'any 1770, molt més gran que el *Molí Vell* - mostra com els representants d'aquest nou estament agrari, tot i haver de tancar els molins després d'una dura resistència, els reobren definitivament l'any 1813, amb l'abolició dels drets jurisdiccionals que promulguen solemnement les Corts de Cadis (FELIU I MONFORT, Gaspar: *Els plets del Baró de Maldà, a Actes del I Congrés d'Història Moderna*, Diputació de Barcelona, Departament d'Història Moderna, Barcelona 1986, ps. 185-192).

I ho veiem així mateix a Bellpuig on el Baró de Bellpuig i duc de Sessa, a través del seu principal i administrador, Pau Ponces, denuncia que Josep Flaquer es vanta que procurarà sostreure's de l'obligació de portar les olives al molí del Senyor i de pagar el pertinent cànon senyorial, i que aquest pagès ha iniciat les obres de construcció d'un molí particular, i que es parla així mateix de la construcció d'altres molins de particulars a la vila

(Denúncia de Pau Ponces, *haviante* del Duc de Sessa i Baró de la Baronia de Bellpuig contra el pagès Josep Flaquer per jactar-se que procurarà sostreure's de l'obligació de portar les olives a moldre al molí del Senyor i pagar el consegüent dret de moltura, i tota vegada que aquest ha iniciat les obres de construcció d'un molí particular, i que es parla de l'obra de nous molins particulars; també, *Ban de Pau Ponces...que todos los vezinos y cosecheros de los pueblos y terminos de la Baronia de Bellpuig, se hallan obligados a hir a moler las aceytunas que Dios les de y que cojan en sus tierras, a el Molino de Azeite que tiene y poseehe mi Prncipal...*; ambdós documents al Fons Jover de l' AHL).

⁴⁷ p. 32.

Addueix en un ordre concomitant l'advocat dels onze encausats de Torregrossa:

Mas es excepcionado el testigo en orden nueve Antonio Massó porque con suponer que se hallava presente quando los mancebos de Torregrosa volvan de la fiesta mayor de Arbeca en cuya ocasión observo muy bien que estaban gritando ja podeu baixar la caixa dels morts y tocà la campana grossa, y como expressa que entendió que dichas expreciones se dirigian a insultarles, justifica aquel mal concepto y como el dicho testigo es de Puiggros llevaria a mal lo que en si mismo no lo hera y tanto mas se afectaria el propio testigo con los tiros de armas de fuego contra las puertas del molino azeitero del Comun, que es el mal que reina en aquel Pueblo. Pues si bien dicha experiencia de haver tirado solamente contra las puertas de dicho molino havia de hazerle caer del mal concepto, suposo de insultarles. Por lo tanto continuando dicho testigo la natural afectación que le lleva su Partido se afianzó a dar por cierto lo que solamente de publico supuso se dice que los sujetos del citado lanze son los que expresó Lorenzo Capell. Y como se ha provado falsificada dicha supuesta declaración, es tambien errado el supuesto público... (ps. 33-34).

Aquest és l'aspecte que mostra actualment la façana del casal dels Sobies, senyors del lloc de Puiggròs.

Un dels últims descendents de la nissaga que detenen aquest immoble i que l'habiten temporalment és el targarí Enric de Càrcer i de Sobies. Lo sinyó Sobies, com es coneix popularment aquest polític i hisendat, té també a Puiggròs un molí d'oli i propietat rústica. Coincidint amb els enfrontaments que ens ocupen, un avantpassat de l'esmentat patrici, sosté un tour de force amb el batlle Josep Ximenes i amb el Comú, tota vegada que aquests neguen la districtualitat del molí del Senyor en benefici del nou molí que han aixecat.

de Puiggròs, seguidors d'un i altre partit en pugna —el del molí del Senyor i el del molí del Comú— que s'haurien enfrontat mentre que, casualment, passarien de tornada de la festa major d'Arbeca els joves de Torregrossa i d'altres pobles urgellencs, sobrevenint-se en aquest punt un viu esbatussament entre *ambos partidos* de Puiggròs que hauria agafat als de Torregrossa al mig:

Y mas que todo resiste el concepto publico atribuido contra los de Torregrossa porque nada tendrian ni les podia mover cosa alguna el suceso que afirma el dicho testigo de haver disparado en el mismo lanze tres tiros de armas de fuego contra las puertas del molino azeitero del Comun; como y tambien rompidas las puertas del molino azeitero del Señor del lugar donde llaman el Infierno. Pues siendo otras puertas creherian ser el mismo molino del Comun que es la causa de tanta desavenencia de los vezinos solos de Puiggròs, unos contra otros. Y apoyando cada cual su Partido, pensaron acabar con el molino del Comun. Y por este mismo principio y resulta del propio lanze; es fundado con lo demas expuesto que el suceso se practico por los mismos vezinos de Puiggròs: que validos de estar armados todos como asegura dicho testimonio nueve; asi como asegura la experiencia de lo ocurrido en las puertas de dicho molino azeitero: Se prueba que los mismos de Puiggròs practicarían solamente

*las resultas y heridas que se tractan en estos autos.*⁴⁸

Finalment, aquest procurador *de los que se defienden de Torregrossa* apunta que l'alarma, la confusió i la desorientació que haurien produït els *laridos* dels joves de Torregrossa que tornaven de la festa major d'Arbeca: *Ja podeu baixar a Puiggròs, amb la caixa de morts i toca la campana grossa!* i els impac-tes que s'havien escoltat a les portes del molí del Comú, haurien provocat, fruit de la situació de desorientació i de caos, l'esbatussament entre els mateixos homes de Puiggròs, que haurien ferit la seva mateixa gent, i a Llorenç Capell de Torregrossa.⁴⁹

I afegeix encara aquest defensor que, en qualsevol cas, tota vegada que tots deu inculpats de Torregrossa són gent de pública i notòria bona conducta i no tenen antecedents de cap mena, el que haguessin pogut fer hauria estat sense deliberació i sense mala intenció portats pel mateix curs dels esdeveniments. Una mala voluntat que sí que denuncia de nou en els homes de Puiggròs així que, amb només els estrèpits que escoltaren en les portes del molí, s'alarmaren i anaren a l'encontre dels de Torregrossa, malferint el jove Llorenç Capell que ha quedat *amutilado é imperfecto de diferentes partes del cuerpo según consta en la relacion de saneamento que ha hecho el cirujano Juan Bautista To-*

⁴⁸ p. 35.

⁴⁹ ps. 37-38.

rens. A partir d'aquesta diferència bàsica que estableix –la deliberació o no en els successos ocorreguts– Ramon N. Jover, l'eminent targarí que defensa els encausats, en demana l'exculpació i l'exempció de costes, i per contra, demana la inculpció de la part denunciante.⁵⁰

Per posar un altre exemple més recent històricament d'enfrontaments entre jovent de pobles rivals en el marc de les festes majors, sabem que a Ivorra, a la Segarra, els encontres que s'esdevenien a la vora del ball els diumenges ordinaris i durant la festa major, entre el jovent d'aquest poble i el del lloc veí de Castellfollit de Riubregós, eren, segons Joan Farrell i Domingo, un dels motius-marcs habituals que desencadenaven les tradicionals baralles entre el joves d'aquests llocs de la ribera del Bregós. Acabant-se, habitualment, amb l'apedregament que els ivorrencs, des del tossal de la vila, dispensaven als de Castelfollit quan se n'anaven.⁵¹

Joan Lluís Marfany ha estudiat per primera vegada unes baralles esdevingudes amb freqüència tot al llarg del vuitcents i fins a començament del segle XX entre uns grups de joves a diverses viles del Pla de Barcelona, del Baix Llobregat i del Vallès. Aquests grups, que s'anomenen a si mateixos *paus* i *gitanos*, bé poden ser bandositats dins un mateix poble o agrupar jovent de pobles veïns. Les afinitats dins un grup o un altre, tot i que es justifiquen en principi sovint per rivalitats polítiques entre *moderats –paus–* i *progressistes –gitanos–* respondrien més aviat, com puntualitza Marfany, a les tradicionals rivalitats entre llocs veïns i rivals. Els escenaris més habituals de les discòrdies entre *paus* i *gitanos* solen ser les immediacions dels balls de les festes majors de concurrència compartida.⁵²

A part dels balls, també els esdeveniments esportius han estat grans ocasions per a les disputes entre poblacions veïnes en les festes majors, i en altres ocasions. Tots ho hem vist, i en guardem tots records, de com s'han produït al voltant de partits de futbol. Però amb anterioritat a aquests, com hem dit, els cossos de la cor-

dera –les corregudes rústiques el guanyador de les quals era obsequiat amb una cordera– havien estat ocasions especialment propícies per a aquestes tensions. Els cossos, amb un origen magicoreligiós lligat al cicle de la naturalesa, com el conjunt dels esports rústics, i substituïts definitivament amb l'exitosa recepció del futbol a partir dels anys deu del segle XX, convocaven, anunciats com solien estar en mercats, joves de diferents pobles, que procedien en ocasions de punts prou distants. A la festa major de Bellpuig de 1922, s'arriba a un conflicte viu al voltant del *cós de la cordera*. La situació creada il·lustra molt diàfanament com, tot i els elements de modernització que s'han anat introduint en els cossos, assimilant-los a una concepció i pràctica pròximes a les curses atlètiques, aquests no són suficients per superar una arrelada concepció rural d'aquests esports. En el *cós* que s'ha de celebrar en aquesta ocasió –ja no figura en el programa oficial d'actes!– destaquen la participació de l'excel·lent corredor arbequí Ramon Bellmunt, admirat regionalment, i del campió de Catalunya, el Sr. Pons. El primer arriba a Bellpuig acompanyat de centenars de convilatans disposats a animar l'heroi local.⁵³ El *cós*, tanmateix, no s'arriba a celebrar a causa de les fortes raons que sorgeixen al voltant de com ha de ser el seu trajecte, de si ha de ser pendent o no.⁵⁴

El jovent, a més d'aquestes baralles entre pobles veïns, té també unes altres manifestacions de batusses rituals. Ens referim a les baralles entre colles de xicots d'un mateix poble o vila. Es tracta d'una altra expressió del mateix *rituel de passage*. Hom en podria trobar i aportar segurament molts casos. En presentem tanmateix, de relacionats amb les festes majors, uns quants de diferents moments històrics que creiem que il·lustren a bastament aquests enfrontaments.

En les rivalitats entre colles d'un mateix poble, cada banda sol tenir el seu cap, que marca el curs de la pugna. Aquests caps s'apunten clarament en els cruentos enfrontaments esdevinguts a Arbeca la tarda i nit del 15 d'agost de 1816, que encapçalen Rafel Esquer i Jaume Ballester.

⁵⁰ ps. 45-46.

⁵¹ FARELL i DOMINGO, Joan: *Castellfollit de Riubregós. Folklore. Llegendes. Tradicions...* p. 184.

⁵² MARFANY, Joan Lluís: *Notes per a l'estudi de la festa en terres catalanes, a La festa a Catalunya. La festa com a vehicle de sociabilitat i d'expressió política*, (CAPDEVILA, J., i GARCÍA, A. eds.), Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana i Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona 1997, p. 43.

⁵³ Una mostra de l'èxit de Ramon Bellmunt com a corredor de cossos durant els anys vint del s. XX i de l'entusiasme que creen les seves victòries el tenim en la que obté a la festa major de Tàrraga de Sant Eloi de l'any 1923 (*La Festa Major, a Crònica Targarina*, Any III, núm. 106, Tàrraga 15-9-1923, p. 4)

⁵⁴ *El cos de la cordera estigue a punt d'originar un conflicte degut a que vingue una caravana d'un centenar de carruatges amb mes de cinc-centes persones a acompanyar el seu compatriota corredor d'Arbeca Sr. Bellmunt que havia de competir amb el campió de Catalunya Sr. Pons, sobrevenint una discussió entre els dos corredors per si'l trajecte a recórrer havia de ser pla o amb alguna costa. A pesar dels bons oficis que interposaren persones de bona voluntat no's pogué arribar a un acord i hague de suspendre's.*

(*La nostra festa major, a Lo Pregoner d'Urgell*, Any II, núm. 33, Bellpuig 24-9-1922, p. 3.).

El dia de la marededéu d'agost de 1816, al portal de Sant Joan d'Arbeca, una serenata d'estiu amb Jaume Ballester, Josep Tarròs (a) *Miquel del Jan*, Josep Tarròs (a) *Sebastia del Jan*, Francesc Robinat, Miquel Minguet i Pau Soldevila que toquen la guitarra i beuen tragos de vi, és l'ocasió que propicia una cruent baralla entre aquesta colla de joves i una de rival que formen Antoni Sans i Bernat, Miquel Mojà i Esqué, Maties Mojà (a) *Lo Carbassa*, Antoni Miró i Arboç (a) *lo Sec de lo Gorgues*, i Rafel Esquer que passa al davant de la colla. Aquests darrers es presenten a l'esmentat portal on els primers *estan beviendo vino con una bota*.⁵⁵ Segons els testimonis 5-23 del sumari, en demanar Rafel Esquer la bota de vi a Jaume Ballester, aquest diu que és seva i que primer vol beure-hi ell, al qual replica Esquer que si és així, ell no en beurà, punt a partir del qual comencen a renyir els dos. Altrament, segons testimoni de Jaume Ballester, que exerceix de denunciador en el procés subsegüent als fets, en arribar Rafel Esquer amb la seva colla, el primer d'aquests arrabassa la bota, reclamant-la-hi ell, el que fa que Esquer li preguntés si és seva, al qual respon que sí i que impulsa Esquer a tornar-la-hi. En aquest punt, sempre segons Ballester, ell la passa a un dels companys perquè en traguegi, i en acabat, convida Esquer a fer el mateix, cosa que refusa. Aleshores, Antoni Sans, company d'Esquer manifesta que vol agafar la bota i llençar-la terra, intenció que compleix, començant en aquest moment Sans i la resta de la seva colla a apedregar-los, circumstància que l'impel·leix a fugir. Prossegueix Ballester relatant que, després d'aquest episodi, els seus companys van a casa seva a buscar el seu germà Josep –aquest estava dormint– perquè l'auxiliés. Aquest, amb la resta, el troben en la cantonada de la casa de Josep Queralt al carrer anomenat de les puces, a tocar de la plaça Major. En aquest indret, es produeix la segona topada, quan els mateixos contraris els peguen, el que els mou a defensar-se'n. Després de ser agredit, i abans de tornar a casa, s'amaga als inferns d'un molí d'oli dels quals en surt més tard per tornar-

se'n a casa. En el relat d'aquest segon enfrontament, la declaració de Rafel Esquer difereix de les versions de Jaume Ballester i de la del seu germà. Segons Esquer, en tornar sol cap casa, pels volts de les dotze de la nit del referit dia 15 d'agost, és assaltat per Josep Ballester i per quatre o cinc més que diu desconèixer. En aquesta circumstància, és apunyalat per Josep Ballester amb un ganivet que li ha manllevat.⁵⁶ Altrament, la declaració de Ballester apunta que una colla el van a buscar a casa seva per tal que vagi a assistir al seu germà Jaume. Anant directament al lloc, en arribar al carrer de les puces a prop de la casa de Jaume Mota, es va presentar Rafel Esquer –l'acompanyen tres homes que diu no reconèixer– que al moment el fereix greument amb un ganivet *de golpe seguro o de resorte*, arma que diu que li agafa ell després.⁵⁷ Vegem la síntesi que fa Jaume Ballester dels fets:

Que cerca de las doze horas de la noche del dia de ayer se encontraba a la puerta del Portal de San Juan de dicha villa en compañía de sus compañeros Joseph Tarros dicho del Miquel del Jan, Joseph T. dicho del Sebastian del Jan, Francisco Rovinat, Miquel Minguet hijo de Antonio Minguet y Pablo Soldevila todos mancebos vezinos de dicha villa y estando beviendo vino con una bota se presentaron delante de ellos Rafael Esque, Antonio Sans y Bernat, Miquel Moya y Esque, Matias Moya dicho Lo Carabaza y Antonio Miro y Arbos alias lo Sech del Gorgues al Portal de San Juan todos mancebos labradores y vezinos de la referida villa y luego dicho Rafael Esquer prendio la bota al denunciante quien le dixo se la volviese y entonces el propio Esquer le preguntó si era suya y habiendo respondido que si se la volvio y despues un compañero del denunciante bevio y despues de haver bevido la entregó al denunciante y entonces convido a beber al predicho Rafael Esquer quien dixo no queria beber e inmediatamente Antonio Sans dixo que queria prender la bota y echarla en la calle como en efecto lo practicó assí y luego dicho Sans em-

⁵⁵ p. 6 del document judicial.

⁵⁶ *Dice pues Rafael Esque al foleo 2: Que en la ocasión que se retirava solo en su propia casa a oras que serian cerca las doze de la noche proxima pasada le salieron a la calle vulgarmente llamada de las pusas de dicha villa Joseph Ballester mancebo de la misma junto con quatro o cinco mas no conocidos y sin hablar palabra le pegaron é hirieron ahunque no puede decir con que instrumento y corriendo se escapó. Y en la segunda denuncia ratificación de la primera y al foleo seis dixo que todo quanto explico es la verdad y en quanto menester fuesse lo dice ahora de nuevo con la sola diferencia de que el denunciante en la ocasión estava riñendo con el difunto Joseph Ballester que segun á ohido decir passo á mejor vida en el dia de ahier le dio con un cuchillo resorte una punsada cuio cuchillo le parece al denunciante que aquel se lo quito de las manos. (ps. 5-6)*

⁵⁷ *Denuncio tambien el nominado Joseph Ballester al foleo 4 que cerca las dose oras de la noche proxima pasada le vinieron a buscar a casa de su padre que se fuese en compañía de ellos si queria acistir á su hermano Jayme y iendo inmediatamente junto con los que le llamaron directamente a la esquina de la dicha casa y entrando en la calle de las pusas y cerca la casa de Jayme Mota vezino de la propia villa se presento delante de el Rafael Esquer mancebo tambien vezino de la misma quien al instante irio gravemente al declarante con un cuchillo de golpe seguro o resorte cuyo cuchillo le prendio el declarante y despues este le pendio a causa de sus graves heridas, y que en compañía de dicho Rafael en aquella razon tambien hiban tres hombres á quienes el declarante no conocio. (p. 6)*

*peso a tirarle junto con los demas piedras a la que denuncia lo que oblige a escaparse. Y luego despues sus compañeros se fueron a buscar a Joseph Ballester su hermano que estava durmiendo en su casa y juntos vinieron a la plaza mayor de dicha villa y hallaron al denunciante a la esquina de la casa de Joseph Queralt y dentro de la calle llamada de las pusas los pegaron los dichos contrarios y ellos tambien se defendieron. A cuya denuncia se ratifica al foleo siete con la sola circunstancia de que despues de haverle pegado antes de regresar en la casa de sus padres tuvo que esconderse en un lugar donde se recojen las heces del azeite vulgarmente llamado lo infern de donde salio para la casa de su padre.*⁵⁸

Tant Rafel Esquer com Josep Ballester moren al cap d'una estona a causa de les greus ferides que s'han provocat mútuament, i després que els dos hagin prestat declaració. Els joves Antoni Bernat i Sans, Miquel Moià i Esquer i Maties Moià i Esquer són arrestats el 13 de desembre del mateix any, romanent en aquest estat en verificar-se la vista l'any següent.⁵⁹

Amb freqüència, com ha senyalat Joan Lluís Marfany, els caps d'aquestes colles de joves són fills de les cases principals del poble. Ho veiem a Fontanet, a la Segarra septentrional, on, als anys setantes del segle XIX, la marcada rivalitat entre dues bandes de xicots, de sis o set membres, encapçalada una per *lo Moliner* i l'altra per Miquel Solà, porta a organitzar-s'hi dos balls a la festa major.⁶⁰ A Ciutadilla, a l'altre extrem de la Segarra natural, en aquestes mateixes dates, l'Ajuntament dicta un *ban de bon ordre* per als dies de la festa major, prevenint de baralles entre veïns i sobretot entre colles de joves.⁶¹ A Sant Martí de Maldà, l'any 1911, l'Ajuntament, davant el fet que les dues colles de xicots del poble han

llogat *música* cadascuna per als dies de la festa major, arbitra que la *música* del grup que no representa el poble també podrà fer el *pasacalles* sortint, però, després de la *música del pueblo*.⁶²

A Maldà, el 3 d'agost de 1928, l'Ajuntament, presidit per Josep Rosinach, constata la forta desunió entre les dues bandes de joves de la vila, i la preocupació de no poder afrontar amb tranquil·litat la imminent festa major. Amb risc de repetir-s'hi els greus incidents de l'any anterior que van acabar amb batusses campals als voralis de l'envelat.⁶³ La sessió del dia deu d'agost aprova una entrevista de l'alcalde Rosinach amb el Governador Civil de Lleida per tal d'abordar d'aquesta qüestió.⁶⁴ El disset d'agost de l'any següent, l'alcalde convoca les dues bandes de xicots per pactar una pau de cara a la festa major d'aquest any 1929.⁶⁵

A Vilanova de Bellpuig, el mateix any 1928, l'enfrontament entre dues bandes de joves del poble obliga l'alcalde a retirar del jovent la tradicional comesa d'organitzar la festa major. Mentre que aquest, en rèplica, decideix boicotejar la festa. Només vint-i-sis joves paguen la talla de cinc pessetes. Només es poden llogar trenta-tres llotges a quinze pessetes. Generant-se, en conseqüència, un importantíssim dèficit de dues-mil quarantatres pessetes.⁶⁶

Entrat el segle XX, les tibantors entre grups de joves rivals s'impregnen dels arguments i de l'estètica del cinema nordamericà contemporani, que tant i tant impacta en el jovent d'aquestes terres a partir del funcionament periòdic i general del cinematògraf durant els anys vint. Bo i modulant actituds. I la semiosi del cos en general: el vestit i els gestos i les diposicions dels cossos.

⁵⁸ ps. 6-7.

⁵⁹ Document de la defensa de tres joves d'Arbeca encausats per les baralles esdevingudes entre dues colles de joves d'aquesta vila durant el capvespre i la nit de la marededéu d'agost de 1816, de les quals, primer, en resultat contusionat Jaume Ballester, i més tard, ferits i morts Josep Ballester i Solà i Rafel Esquer (Caixa número 15, doc.54, al Fons Jover de l' AHL). Vegeu també el plec de descàrrec a favor de Jaume Ballester i Solà d'Arbeca contra el qual se segueix un procés criminal per ferides a Rafel Esquer i Josep Ballester (Caixa número 15, doc.51, al Fons Jover de l' AHL).

⁶⁰ MARFANY, J. L.: *Notes per a l'estudi de la festa en terres catalanes...* p. 26.

⁶¹ *Bando de buen orden para los días de la Fiesta Mayor* datat el 15 d'agost 1879, a la Caixa de Multes, Causes, Bans i Edictes (1865-1933), al Fons Municipal de Ciutadilla de l' AHCT.

⁶² *...También se acordó conceder permiso para dar pasacalles a los jóvenes que tienen contratada la otra música, pero saliendo siempre después de la música del pueblo...* (Acta municipal amb data de 6 d'agost de 1911, al Llibre d'Actes Municipals. Any 1911, a l'Arxiu Municipal de Sant Martí de Maldà).

⁶³ Acta de l'Ajuntament de Maldà corresponent al 3 d'agost de 1929, al Llibre d'Actes Municipals. Any 1929, al Fons Municipal de Maldà - FMM a partir d'ara - de l' AHCT.

⁶⁴ Acta municipal corresponent a la sessió del dia 10 d'agost de 1929, al Llibre d'Actes Municipals. Any 1929, al FMM de l' AHCT.

⁶⁵ Acta municipal corresponent a la sessió del dia 17 d'agost de 1930, al Llibre d'Actes Municipals. Any 1930, al FMM de l' AHCT. Podeu veure així mateix: CAPDEVILA i CAPDEVILA, Joaquim: Maldà, història gràfica i del segle XX, Ajuntament de Maldà, Maldà 1999, p. 267.

⁶⁶ MESTRE ROIGÉ, Esteve: Història de Vilanova de Bellpuig, Ajuntament de Vilanova de Bellpuig, Vilanova de Bellpuig 1999, p. 207.